

НАРИСИ ТЕМЗОВИ

Василь Сокіл, Ганна Сокіл

ТАЛАНТ, ОСВІЧЕНІСТЬ І ПОДВИЖНИЦЬКА ПРАЦЯ ДОСЛІДНИКА НАРОДНОПОЕТИЧНИХ БАГАТСТВ УКРАЇНИ

(Штрихи до портрета Григорія Дем'яна з нагоди його 70-річчя)

Григорій Дем'ян народився 2 червня 1929 року у с. Грабовець Сколівського р-ну Львівської обл. Закінчив Львівський університет ім. Івана Франка (1960). Кандидат історичних наук (1989). Працював учителем у сільських школах Львівської (1945–1974) та Чернівецької обл. (1974–1988).

Нині старший науковий співробітник Інституту народознавства НАН України. Автор понад 700 праць з історії, етнографії, фольклористики, педагогіки, краєзнавства, мистецтвознавства, публіцистики, зокрема книг "Літературно-мистецька Стрийщина" (1966), "Таланти Бойківщини" (1991), "Костянтина Малицька. Малі герої" (1991), "Іван Вагилевич – історик і народознавець" (1993), "Повстанський мартиролог Сколівщини" (1996), "Як підготувати повстанський мартиролог району" (1998), "Бандерівці" (1999) та ін.

У 1974 році позбавлений права вчителювати на Львівщині. Був під політичним наглядом. З 1991 року керівник наукового відділу Львівського крайового братства УПА. Науковий референт Головного проводу КУН (з 1994). Депутат Верховної Ради (1994–1998). Дійсний член НТШ (1992). "Відмінник народної освіти" (1965). Лауреат премії ім. П. Чубинського (1989) та Фонду духовного відродження ім. митрополита Андрія Шептицького.

Ім'я Григорія Дем'яна широко відоме в науковому світі. Він належить до тих українських учених, які з великою любов'ю та завзяттям працюють для блага рідного народу, бо кожен з нас відповідає за долю своєї нації.

Писати про нього здається, на перший погляд, просто, а водночас і складно. Ніби знаєш його тривалий час, працюєш з ним, а з іншого боку, й не збагнеш, не можеш осягнути отієї багатогранної праці, завзяття, відповідальності, з якими ставиться він до кожної ділянки роботи, за яку береться. А діяльність Г. Дем'яна надзвичайно різноманітна. Він – педагог, історик, етнограф, фольклорист, краєзнавець, архівознавець, мистецтвознавець, літературознавець, громадський і політичний діяч.

Та чи не найбільшу частину життя віддано фольклористиці. За словами самого Г. Дем'яна, перші записи усної народної творчості він зробив понад п'ятдесят літ тому, і це були повстанські пісні, що побутували в рідних місцях. Результати праці в галузі фольклористики вражають не тільки кількісними характеристиками (тисячі записаних пісень, сотні казок, легенд, переказів, оповідань тощо), а й географією польових досліджень.

Народознавчі пошуки вченого проводились як у різних куточках України, так і далеко за її межами.

Необхідно зазначити, що активна фольклористична діяльність Г. Дем'яна припадає на 70-ті рр. Об'єктом скрупульозного вивчення стала його ж таки рідна Сколівщина, матеріали з якої склали великий том машинописного збірника з Бойківщини¹. Відтак він залучає до збору усної словесності своїх однодумців та учнів. У 1978 р. Г. Дем'ян бере активну участь в експедиції в зону будівництва Дністровського водосховища², а в 1979 р. – в зону водосховища на р. Стрий. Остання виявилася дуже плідною, її матеріали склали кілька томів³. Там він обстежив села Довге, Кропивник, Рибник та деякі інші Дрогобицького р-ну. У поле його зору потрапили майже всі фольклорні жанри. Треба наголосити, що тут Г. Дем'янові вдалося зафіксувати унікальні зразки пастуших обрядових пісень, генетичні корені яких сягають глибокої минувшини. Для прикладу запис із присілка Ровінь, що в Довгому:

Вийся, віночку, гладко, (2) Як червоненьке ябко.	Пасла Красечка, пасла, (2) Цебер каші принесла.
---	--

Та й вийся, увивайся, (2) На корову придайся.	Тихо Красечка пасла, (2) Щоби каші принесла.
--	---

Ой ми вінки ввивали, (2)
Щоби-сьмо Красю вбрали.

1980 р. позначений у творчій біографії фольклориста записами усної народної творчості на батьківщині Івана Вагилевича – у с. Ясені Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. та в околиць селах (Перегінське, Осмолода та ін.)⁴. У цьому ж році Григорій Дем'ян побував у західній частині Бойківщини – Мшанці, де тривалий час парохом був відомий етнограф М. Зубрицький, а також обстежив Грозьову, Галівку, Старяву, Тершів. Наступного 1981 р. маршрут науковця проліг через села Бубнище, Витвиця, Козаківка, Вигода, Мізунь, Тисів Долинського р-ну Івано-Франківської обл. У липні–серпні Г. Дем'ян записує усну словесність у Жовківському р-ні Львівської обл., проводить теренові дослідження у селах Замок, Дубрівка, Кам'янка-Липник, Монастирок, Рава-Руська, Старе Село, Потелич та ін. Відтак він обстежує фольклорну традицію в Міжгір'ї, Голятині, Верхньому Бистрому, Репинному, Торуні, що на Закарпатті.

1982 р. характерний тим, що збирач продовжує роботу у селах Львівської обл. – Жовківському, Стрийському, Сколівському районах. Величезним його здобутком стало півторамісячне вивчення у 1983 р. етнокультурної традиції Франкового краю (сс. Нагуєвичі, Ясениця Сільна, Уріж).

У 1984 р. шлях дослідника знову пролягає через Львівську область (В. Синьовидне, Славське, Волосянка), на Закарпаття та Івано-Франківщину (Великий Березний, Гута, Кричка, Кострина та ін.). Цей рік увінчався спеціальним зібранням усної словесності із сіл Яблуньки та Маняви Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл., у яких колись жив поет-романтик та працював священником А. Могильницький.

Окрім названих вище областей, Григорій Дем'ян працював у селах Вінниччини, Хмельниччини, Тернопільщини. Та дослідник не обмежився територією України. Влітку 1988 р. він провів фольклорну експедицію на Кубань, побував у станицях Варениківська, Троїцька, Київська, Економічна Кримського р-ну, де за три тижні записав на магнітну плівку півтисячі українських народних пісень.

У липні–серпні 1991 р. Г. Дем'ян у складі українсько-білоруської експедиції вивчав стан етнокультурної традиції українців-переселенців на Зеленому Клині. Він обстежив чимало населених пунктів у Приморському краї: Владивосток, Великий Камінь, Чугуївку, Сальське, Стрітинку; в Ха-

баровському краї: Переяславку, Соколівку, Кия, Прутки; в Амурській області: Костянтинівку, Новотроїцьке, Нижню Полтавку тощо.

У червні 1992 р. Григорій Дем'ян взяв участь у фольклорно-етнографічній експедиції на територію Пряшівщини (тепер у Словаччині), під час якої записав понад 250 зразків народнопісенної творчості українців. З 12 по 24 липня 1993 р. дослідник здійснив фольклорні записи на території Волині, обстеживши села Ворокомле, Грудки (Камінь-Каширський р-н), Бірки, Велика Глуша (Любешівський р-н), Малевичі, Майдан-Липненський, Старий Чорторийськ, Чорниш Маневицького р-ну.

Поруч з експедиційними виїздами, практикував стаціонарне обстеження населених пунктів, у яких йому випало жити. Особливо плідною була така робота в селі Веренчанці Заставнівського р-ну на Буковині (1974–1988), де лише пісень зібрав понад 500.

Впродовж 1990–1999 р. Г. Дем'ян зосередив свою увагу в основному на вивченні повстанського фольклору, обстеживши багато сіл у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Чернівецькій, Рівненській, Волинській, Житомирській, а також Київській, Донецькій, Дніпропетровській, Одеській областях.

Фольклорні записи Г. Дем'яна зроблені на магнітних стрічках і зберігаються в архіві збирача. Сьогодні, на жаль, лише часточку з цього унікального зібрання йому вдалось розшифрувати, а магнітні стрічки мають здатність псуватися. Їх треба конче переписати на диски. Шкода, якщо доля цього фоноархіву виявиться подібною до долі фонографічних валків О. Роздольського. Різниця лише в тому, що до всіх пісень у записах О. Роздольського збереглись транскрибовані і тексти, і мелодії. Над фоноархівом Г. Дем'яна необхідно починати працювати вже сьогодні і на кілька років цілому колективу фольклористів, щоб не втратити ці скарби. Бо й справді, його фонди перевищують і записи О. Роздольського, і В. Гнатюка, і П. Чубинського.

З усього зібраного фольклористові вдалось опублікувати лише незначну частину. Найбільше пощастило баладам. Майже третину збірника “З гір Карпатських”⁵ становлять записи Г. Дем'яна, зокрема про кохання та дошлюбні взаємини (“Ой червоно сонце сходить”, “Виїхали козаки з заводу”, “Ой дубе мій, дубе”), про родинне життя (“Оженила мати сина”, “Ой чие ж то сіно”, “Мала мати сина, сина Василя”), твори історичного та соціального характеру (“У містечку Берестечку команда стояла”, “Танцювала стара баба на леду”, “Ой на дубі ворон кряче” та ін.). Частиною з цих балад разом з новими записами збирача було вміщено у серійних випусках усної народної творчості “Балади: Кохання та дошлюбні взаємини”⁶, “Балади: Родинно-побутові стосунки”⁷.

Значної уваги заслуговують пошуки Г. Дем'яном та виявлення архаїчних за походженням пастуших обрядових пісень, що побутували в центральній та західній частині Бойківщини. Три зразки (“Мене мама будила”, “Вийся, віночку, гладко”, “Тука, Ласійко, тука”) надруковано у книзі “Календарно-обрядові пісні”⁸. Найповніше ці унікальні твори представлено (10 текстів) у збірнику “Дитячі пісні та речитативи”⁹. Чимало різножанрового дитячого фольклору у записах Г. Дем'яна надрукувала Г. Довженок у вже названій антології “Дитячі пісні та речитативи” та “Дитячий фольклор: Колискові пісні та забавлянки”¹⁰.

Нині найбільше зацікавлення у Г. Дем'яна до повстанського фольклору. Де тільки може, він пропонує його громадськості – чи у своїх статтях, чи в тематичних добірках. Сподіваємось, що увесь цей матеріал читачі зможуть прочитати у великій збірці повстанських пісень, яка вже завершується.

Із записів фольклорної прози Г. Дем'яна побачили світ у книжкових виданнях легенди, перекази та народні оповідання. Перші два жанри із

зібрань фольклориста посідають чільне місце у тематичних збірниках “Ходили опришки”¹¹, “Легенди та перекази”¹². Це переважно твори історичного та топонімічного змісту – про карпатського ватажка О. Довбуша, про напади монголо-татар на українські землі, про походження назв географічних об’єктів, про різноманітні скарби тощо. Згодом більшість з них передруковувались у науково-популярних збірниках “Змієві вали”¹³, “Лицарі волі”¹⁴. Чимало нових матеріалів топонімічної прози із записів збирача вміщено у збірці “Писана Керниця”¹⁵.

Добірку меморатів, які зафіксував Г. Дем’ян, можна знайти в антології “Народні оповідання”¹⁶ – це спогади очевидців, що відносяться до періоду Другої світової війни про жахливі страждання українців (“Каміння червоніло від людської крові”, “Не одна мати гірко заплакала”, “У баудінсті я добре прибідив”). Тепер вчений завершує дуже цікаву книгу “Все для України: Степан Бандера та його родина в народних оповіданнях і переказах”.

Григорій Дем’ян – талановитий дослідник. Оpubлікована монографія “Іван Вагилевич – історик і народознавець”¹⁷ свідчить про широку ерудицію автора, вміння аналізувати явища. Ця робота є набутком для народознавства і зокрема для фольклористики, оскільки в ній ідеться про І. Вагилевича – дослідника української усної словесності в порівнянні з фольклористами інших слов’янських націй.

Ще в 1989 р. Г. Дем’ян у співавторстві з Р. Кирчівим підготував і подав до друку збірник “Українські пісні в записах Григорія Ількевича”. Завершив монографічне дослідження “Ранні записи українського пісенного фольклору в Східній Галичині (кінець XVIII – перші десятиріччя XIX ст.)”, присвячене становленню фольклористики на західноукраїнських землях. Така наукова праця вкрай необхідна, особливо знадобиться студентам для вивчення курсу “Історія української фольклористики”, тому обов’язково її слід опублікувати.

Є в Г. Дем’яна статті і нариси про фольклористів – Є. Бохенську, В. Василевича, М. Гуця, М. Іванюка, Р. Кирчіва, К. Смаля, А. Яківчука, Є. Ярошинську та ін.

І все ж сьогодні найбільшу увагу вчений приділяє дослідженню національно-визвольної боротьби українського народу 40–60-х рр. та фольклору, який породила ця історична епоха. Десятки статей Г. Дем’яна вміщені в різних періодичних виданнях, матеріалах наукових конференцій тощо. Ось кілька з них: “Двадцять п’ять повстанських пісень”¹⁸; “Реальні герої повстанських пісень”¹⁹, “Самостійницькі мотиви в повстанських піснях”²⁰; “Степан Бандера в українському пісенному фольклорі”²¹, “Головний командир УПА – генерал-хорунжий Тарас Чупринка”²². Чи не одним з перших фольклористів Г. Дем’ян зробив повний огляд історіографії цієї проблеми, підготувавши розвідку “Книжкові видання українських повстанських пісень”²³. Головна увага в студіях Г. Дем’яна концентрується на ідеї національно-визвольної боротьби 40–60-х рр., подається історична основа виникнення народних пісень, їх аналіз, на прикладах фольклорного матеріалу розкриваються образи провідників ОУН–УПА. Часто у повстанських піснях зустрічається ім’я Степана Бандери, який виступає в них і як образ-символ української незалежності.

Г. Дем’ян є автором численних рецензій на різні видання повстанського фольклору²⁴. Хочеться вірити, що володіючи таким величезним матеріалом, Г. Дем’ян подарує найближчим часом читачам таку потрібну монографію “Українські повстанські пісні: історизм, проблематика, функціоналізм, жанрова специфіка”. А завзяття, сили, енергії у ювіляра не бракує, їх вистачить ще на десятки літ.

Львів

- ¹ Народні пісні з Бойківщини / Збір. Г. Дем'ян. — 1977. — Т. 1. — 462 арк.
- ² Пісні Наддністрянського Поділля / Збір. Г. Дем'ян, В. Зеленчук, М. Мишанич. — 1979. — 339 арк.
- ³ Бойківщина: Матеріали наукової експедиції 1979 року в зону будівництва водосховища на ріці Стрий / Збір. Г. Дем'ян. — Львів, 1980. — Т. 3. — 406 арк.; Весняно-літня поезія і обрядовість Бойківщини / Збір. М. Глушко, Г. Дем'ян, В. Сокіл, С. Швед. — Львів, 1980. — 81 арк.
- ⁴ Тексти фольклорних записів 1980–1990-х рр. лише частково розшифровані, тому їх точний бібліографічний опис важко подати у покликаннях. Всі матеріали зберігаються на магнітних стрічках у збирача.
- ⁵ З гір Карпатських: Українські народні пісні-балади / Упоряд. С. Мишанич. — Ужгород, 1981. — С. 112–113; 119; 136–137; 231–234; 239; 323–325; 332–333.
- ⁶ Балади: Кохання та дошлюбні взаємини / Упоряд. О. Дей та ін. — К., 1987. — С. 230–231; 250–251.
- ⁷ Балади: Родинно-побутові стосунки / Упоряд. О. Дей та ін. — К., 1988. — С. 389–390 та ін.
- ⁸ Календарно-обрядові пісні / Упоряд. О. Чебанюк. — К., 1987. — С. 134–136.
- ⁹ Дитячі пісні та речитативи / Упоряд. Г. Довженок та К. Луганська. — К., 1991. — С. 95–105.
- ¹⁰ Дитячий фольклор: Колискові пісні та забавлянки / Упоряд. Г. Довженок, К. Луганська. — К., 1984. — С. 6.
- ¹¹ Ходили опришки: Збірник / Упоряд. І. Сенько. — Ужгород, 1983. — С. 33, 43–44, 114–115, 162–163, 217–218.
- ¹² Легенди та перекази / Упоряд. А. Іоаніді. — К., 1985. — С. 101, 106, 131, 133, 154, 205, 210, 247.
- ¹³ Змієві вали / Упоряд. С. Мишанич. — К., 1992. — С. 6–8, 25–26, 34–44, 138–145.
- ¹⁴ Лицарі волі / Упоряд. М. Дмитренко. — К., 1992. — С. 42, 162, 197, 199.
- ¹⁵ Писана керниця / Збір. та впоряд. В. Сокіл. — Львів, 1994. — С. 29–30, 33, 36–37 та ін. Повний реєстр записів Г. Дем'яна див.: “Покажчик збирачів”. — С. 189.
- ¹⁶ Народні оповідання / Упоряд. С. Мишанич. — К., 1983. — С. 440–444.
- ¹⁷ Дем'ян Г. Іван Вагилевич — історик і народознавець. — К., 1993. — 151 с.
- ¹⁸ Дем'ян Г. Двадцять п'ять повстанських пісень // Україна в минулому. — К., Львів, 1992. — Вип. 3. — С. 10–42.
- ¹⁹ Дем'ян Г. Реальні герої повстанських пісень // Духовна культура України: якій їй бути завтра. Міжнародний фестиваль українського фольклору “Берегиня”. — Луцьк, 1993. — С. 9–10.
- ²⁰ Дем'ян Г. Самостійницькі мотиви в повстанських піснях / Літопис червоної калини. — 1995. — № 4–6. — С. 22–25.
- ²¹ Дем'ян Г. Степан Бандера в українському пісенному фольклорі // Українські проблеми. — 1995. — № 2. — С. 109–114.
- ²² Дем'ян Г. Головний командир УПА — генерал-хорунжий “Тарас Чупринка” // Визвольний шлях. — 1997. — Кн. 2. — С. 243–245.
- ²³ Дем'ян Г. Книжкові видання українських повстанських пісень // Визвольний шлях. — 1996. — Кн. 6. — С. 727–739.
- ²⁴ Дем'ян Г. Світські коляди / Зап. М. Іванюк // Шлях перемоги. — 1995. — 25 березня; Його ж: Воскресла Україна — буде панувати // Там само. — 1996. — 26 липня; Його ж: Повстанські коляди // Нар. творчість та етнографія. — 1997. — № 1. — С. 90–91; Його ж: Найбагатше видання повстанських пісень // Там само. — 1999. — № 1. — С. 132–137.

**СЛАВНОМУ І ДОРОГОМУ МИСТЦЕВІ-КОБЗАРЕВІ,
проф. ВАСИЛЕВІ ЄМЦЕВІ**

Надземським згуком своєї Кобзи,
Яку приніс Він з Рідної Вкраїни,
Збудив в нас спомини давнини,
Які хоронили козацькі могили...

І плакала й сміялася Кобза
І до сердець наших широко промовляла,
Вона нас — вигнанців на чужині —
Неньки Рідної не забути взивала...

Ми слухали святої гри кобзи
І можна було чути биття наших сердець...
І плакали ми і сміялися з нею —
І гордились у серцях: “Бо ж грав
Ємець-Мистець”.

Прот. Григорій Хомицький
Народ. Слово. 12.III.1942